

Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Yapısal İncelenmesi

Özlem CANAN GÜNGÖREN¹ Duygu GÜR ERDOĞAN² Tuncay AYAS³

Öz: Bu araştırmanın amacı sanal zorbalık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yapısal olarak incelenmesidir. Araştırmada doküman analizi yöntemi benimsenmiş ve sanal zorbalık, siber zorbalık, internette zorbalık konularını içeren Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)'nun internet sitesinde 2008'den 2016 yılının Kasım ayına kadar yayınlanmış 97 tez, zorbalık türü, yayın yılı, yayınlandığı üniversite, yayınlandığı enstitü, yayın türü, araştırma yöntemleri, araştırma modelleri, örneklem türü, evren/örneklem/ çalışma grubu tanımlaması, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda son 4 yılda sanal zorbalık ile ilgili yapılan tezlerin sayısının arttığı görülmüştür. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmaları daha çok eğitim bilimleri enstitülerinde, yüksek lisans düzeyinde ve daha çok nicel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Kullanılan evren/örneklem/çalışma grubu açısından incelendiğinde tezlerin daha çok basit rasgele örnekleme yoluyla ve ortaöğretim öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Tezlerde en fazla kullanılan ölçme aracı olarak ölçeklerin kullanıldığı ve elde edilen verileri analiz etmek için en fazla ANOVA/Kruskal Wallis H testi kullanıldığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, sanal zorbalık,, lisansüstü tez, doküman analizi

---

¹Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, ocanan@sakarya.edu.tr

²Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları Ve Öğretim ABD, dgur@sakarya.edu.tr

³Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, tayas@sakarya.edu.tr

The Structural Examination of Graduate Thesis Related Cyber Bullying

Abstract: The aim of current study was to examine the post-graduate theses structurally which conducted on cyber bullying. For this aim document analysis was used. The study comprised 97 theses which conducted related cyber bullying and bullying in internet published in the Higher Education Institution (YÖK)'s website from 2008 to 2016 November. These studies examined based on bullying types, their published years, published universities, published institutions, publication types, basic research methods and designs, sample types, definition population-sample and participants, data collection tools and their data analysis methods. The results showed that the number of thesis about cyber bullying increased in the last 4 years. Most of them were master degrees, published in education science institutions, and most of them used quantitative methodology. When these theses examined in terms of their population, sample, and participants, the results showed that most of them used simple random sampling and participants were mostly selected from secondary school students. In addition, these studies mostly collected their data via different scales, and ANOVA and Mann Whitney U test were used frequently.

Keywords: Bullying, cyber bullying, post-graduate theses, document analysis

Giriş

Günümüzde bilgi çok hızlı gelişmekte ve iletilmektedir. Teknolojideki gelişim de buna paralel olarak gelişmektedir. Hızla gelişen bu teknolojik gelişimi bireyler yaşamında yaygın olarak kullanmakta ve bu değişime ayak uydurmaya çalışmaktadır. Ayrıca çevrelerinde oluşan değişimin ortaya çıkardığı yeni ve karmaşık durum bireyleri kendilerini yenileme ve geliştirme çabası içerisine itebilir.

Yaşadığımız çağda teknolojinin etkisi her ortamı etkilediği gibi okulları da etkilemiştir. Okullardaki öğrenciler yüz yüze iletişimden çok bilgisayar, cep telefonu gibi teknolojik araçlarla akranlarıyla iletişim kurarak özel yeni bir kültür oluşturmuş ve teknoloji yeni neslin hayatında bir öneme sahip olmuştur (Ayas & Horzum 2010). Özellikle son dönemde yeni nesil internetten müzik dinleyerek, film izleyerek, arkadaşlarıyla yazışarak vakit geçirmekte, eğlenmekte ve sosyalleşmektedir. Günümüz gençlerinin arkadaşları

tarafından bir gruba alınmasında ve kabul görmesinde kullandıkları telefonun markası etkili olmakta ilişkiler daha maddeci bir boyut kazanmaktadır. Bu gelişmeler gençleri daha açık bir hedef haline getirerek sanal ortamda saldırganlık, zorbalık, taciz gibi davranışları kolaylaştırmaktadır (Dilmaç,2009). Hızla gelişen teknolojiyle ortaya çıkan sanal zorbalık, bir bireyin/grubun kasten başka bir bireye/gruba taciz, tehdit, aşağılama, özel bilgileri paylaşma, kimliğine bürünme, sahtekarlık ve dışlama amacıyla elektronik ortamları kullanarak metin ve/veya görüntüler göndermesi,kişileri karalama veya karalamak için haklarında internette söylentiler yayması, bir kişi/grup tarafından zarar vermek niyetiyle, kasten, tekrarlanarak, düşmanca davranışlar sergilemek olarak tanımlanmaktadır(Ybarra ve Mitchell, 2004; Shariff & Gouin, 2005; Li, 2006; Patchin & Hinduja, 2006; Willard, 2007;Mason, 2008; Finkelhor, Mitchell ve Wolak, 2008; Dilmaç, 2009; Sarak, 2012)

Başka bir ifadeyle sanal zorbalık, bireyin ve ya grubun kasten teknoloji yoluyla başka bir bireye uygun olmayan metin veya görüntüler göndererek kasıtlı ve sürekli bir şekilde taciz veya tehdidi kolaylaştırmak amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmasıdır. Literatürde elektronik zorbalık (electronicbullying), siber zorbalık (cyberbullying), internet zorbalığı (internet bullying), siber tehdit(cyberthreat), sanal kurban olma (cybervictimization) ya da sanal taciz (cyberharrassment) olarak da yer almaktadır. Bu davranış hızla yaygınlaşmış ve gençlerin evlerine kadar girmiştir. Zamanlarının büyük bir çoğunluğunu sanal ortamlarda geçiren çocukların ve gençlerin sanal zorbalığa maruz kalma olasılıkları daha da artmaktadır (Korkmaz, 2016).

Sanal zorbalık, elektronik ortamlarda birçok farklı platform üzerinde olabilmektedir. Mesela web siteleri, sosyal ağlar (Facebook, twitter, vb. gibi), bloglar, sohbet ortamları, elektronik posta gibi direkt mesajlaşma ortamları, cep telefonları vb. gibi ortamlarbu ortamlara örnek olarak verilebilir. Bu farklı ortamlar üzerinden hakaret etmek, izinsiz olarak başka birileriyle ilgili kişisel bilgi ve görüntülerini yayınlamak gibi farklı biçimlerde sanal zorbalık karşımıza çıkabilir. Sanal zorbalıkta yapanın kim olduğu bilinmez günün her saatinde görülebilir ve mağdur olan bireyin yaşamını olumsuz etkileyebilir (Ayas & Horzum 2010). Sanal zorbalığın artan tehlikesi gittikçe çığ gibi büyümekte ve bu konu çok fazla önemsenmemektedir (Türkileri-İnselöz&Uçanok,2013).

Yapılan alışmalar incelendiğinde gençler arasında sanal zorbalığın yaygın bir sorun olduğu grlmektedir. Ybarra ve Mitchell (2004), 10-17 yaşlarında internet kullanan bir grupla yaptığı çalışmada % 12'sinin sanal zorba, % 4'ünün sanal kurban olduğunu, 15 yaşın üstündeki öğrencilerin daha genç öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2007) 13-17 yaşlarındaki gençlerin %43'ünün sanal zorbalık ile yüzyüze geldiklerini ifade etmişlerdir. Raskauskas ve Stoltz (2007) ise 13-18 yaşlarındaki öğrencilerin %49'unun sanal kurban olduğunu, %21'inin sanal zorba olduğunu saptamıştır. Benzer bir şekilde Topçu (2008) lise Ğrencilerinin yaklaşık yarısının sanal zorbalık yaptığını ifade etmiştir. Üniversite Ğrencileriyle yaptığı çalışmada Dilmaç (2009) ise öğrencilerin %22.5'inin sanal zorbalık yaptıklarını, %55.3'ünün ise sanal zorbalığa hayatlarında en az bir kez maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Arıcaık (2009) niversite öğrencilerin beşte birinin hayatında en az bir kez sanal zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Bu durum sadece gençleri olumsuz etkilemekle kalmayıp toplumun geleceğini de olumsuz yönde etkileyebilir (Kocaşahan, 2012). Bu nedenle sanal zorbalığın olumsuz yönleri üzerinde durulmalı teknolojinin artmasıyla bu tehlikelerinde daha da artacağı göz ardı edilmemelidir. Son yıllarda hızla gelişen teknolojiyle birlikte zorbalık ve tacizin yeni bir ürünü olan sanal zorbalığın artması, yetersiz bilgiye sahip olunması ve sanal zorbalık sonucu yaşanan mağduriyetlerin sayısının her geçen yıl artması nedeniyle sanal zorbalık üzerine yapılan çalışmalar önemli yer tutmaktadır (Smith ve diğerleri, 2008).

Yapılan alışmalar ve elde edilen bulgular ışığında bu araştırmada da önemi gün geçtikçe artan sanal zorbalığa yönelik tezlerde yöntemsel açıdan ne tür çalışmaların yapıldığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacını Türkiye'de sanal zorbalık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yapısal olarak incelenmesi oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu araştırmada, araştırılan olay ya da olgular hakkında yazılı bilgi içeren dokümanların ayrıntılı biçimde analiz edilmesi yoluyla veriler elde edilmiştir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu amaçla araştırmanın yöntemi doküman analizi olarak belirlenmiştir.

Çalışma Evreni

Bu araştırmanın evrenini sanal zorbalık, siber zorbalık, internette zorbalık konularını içeren Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)'nun internet sitesinde 2008'den 2016 yılının Kasım ayına kadar yayınlanmış tüm tezler oluşturmaktadır. Bu kapsamda 97 teze ulaşılmıştır. Tezlerin 72'sinin tamamı internet sitesinde yayınlı iken 25'inin sadece özet bilgileri yer almaktadır. Çalışma için gerekli bilgiler bu kapsamında elde edilmiştir.

Verilerin Kodlanması ve Çözümlemesi

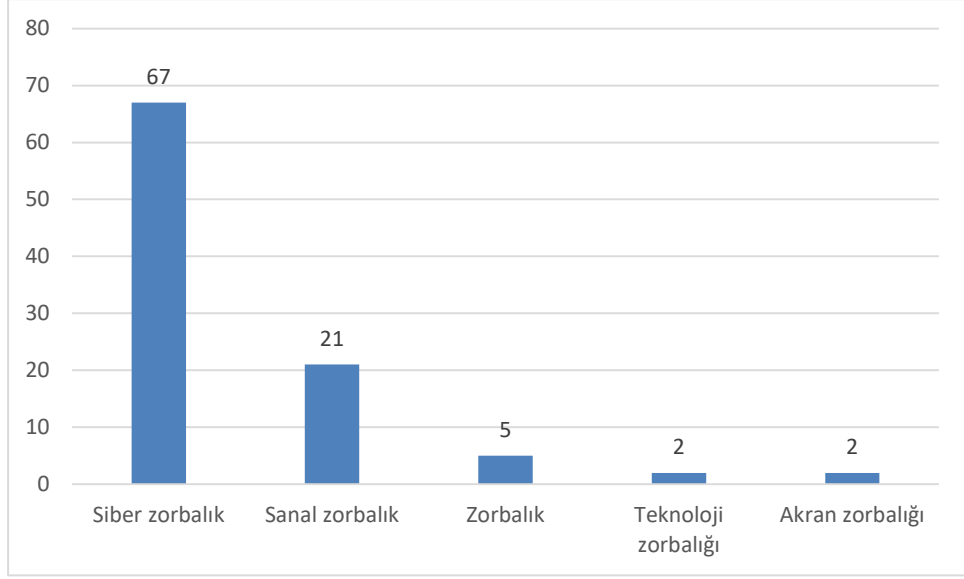
Araştırma verileri 2016Ekim-Kasım aylarında, YÖK'ün internet sitesindeki Tez Tarama Merkezi sayfasından toplanmıştır. Anahtar kelimeler olarak "zorbalık", "sanal zorbalık", "siber zorbalık" ve "internette zorbalık" kullanılmıştır. Tezlerin izin durumu ise "tümü" olacak şekilde işaretlenmiştir. Burada izinli olmayan tezlerin yazarlarına ulaşılma yoluna gidilmiş, ulaşılamayan tezlerin özet kısımlarında belirtilen bilgiler kullanılmıştır.

Bu araştırmada elde edilen veriler doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. 97 tez çalışması bir form oluşturularak ve zorbalık türü, yayın yılı, yayınlandığı üniversite, yayınlandığı enstitü, yayın türü, araştırma yöntemleri, araştırma modelleri, örneklem türü, evren/örneklem/ çalışma grubu tanımlaması, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri olarak adlandırılan on bir başlık altında incelenmiştir. Formdan elde edilen veriler SPSS 20.0 paket programına girilmiş ve her bir alt başlık için elde edilen veriler grafik, frekans ve yüzde tablolarına dönüştürülerek betimsel biçimde sunulmuştur.

Bulgular

Çalışmada sanal zorbalık konusu ile ilgili YÖK'ün internet sitesinde 2016 yılı Kasım ayına kadar yayımlanmış tüm tezler incelenmiştir. Araştırmada "Zorbalık türü nasıl ifade edilmiş?" sorusuna cevap bulmak amacıyla tezlerde kullanılan zorbalık türlerinin ifadelerine bakılmış ve Şekil 1'de zorbalık türlerinin ifade edilmesine göre yazılmış tez sayıları verilmiştir.

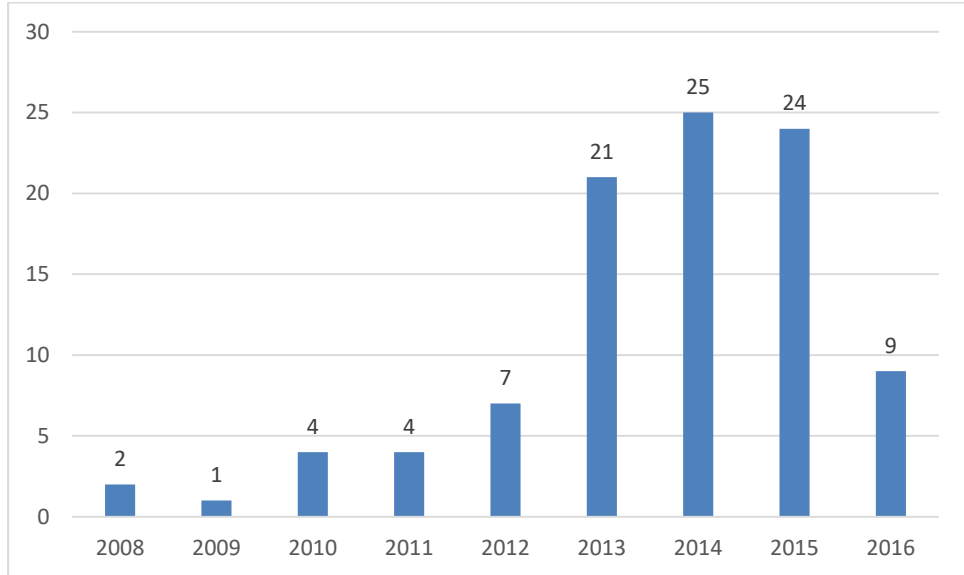
Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Yapısal İncelenmesi

Şekil 1. Zorbalık türünün ifade edililişine göre yazılmış tez sayıları

Şekil 1 incelendiğinde sanal zorbalık ile ilgili yazılmış tezlerin 67'sinde zorbalık siber zorbalık, 21'inde sanal zorbalık, 5'inde zorbalık, 2'sinde teknoloji zorbalığı ve 2'sinde akran zorbalığı olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlar göstermektedir ki siber zorbalık ve sanal zorbalık ifadeleri tezlerde daha yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

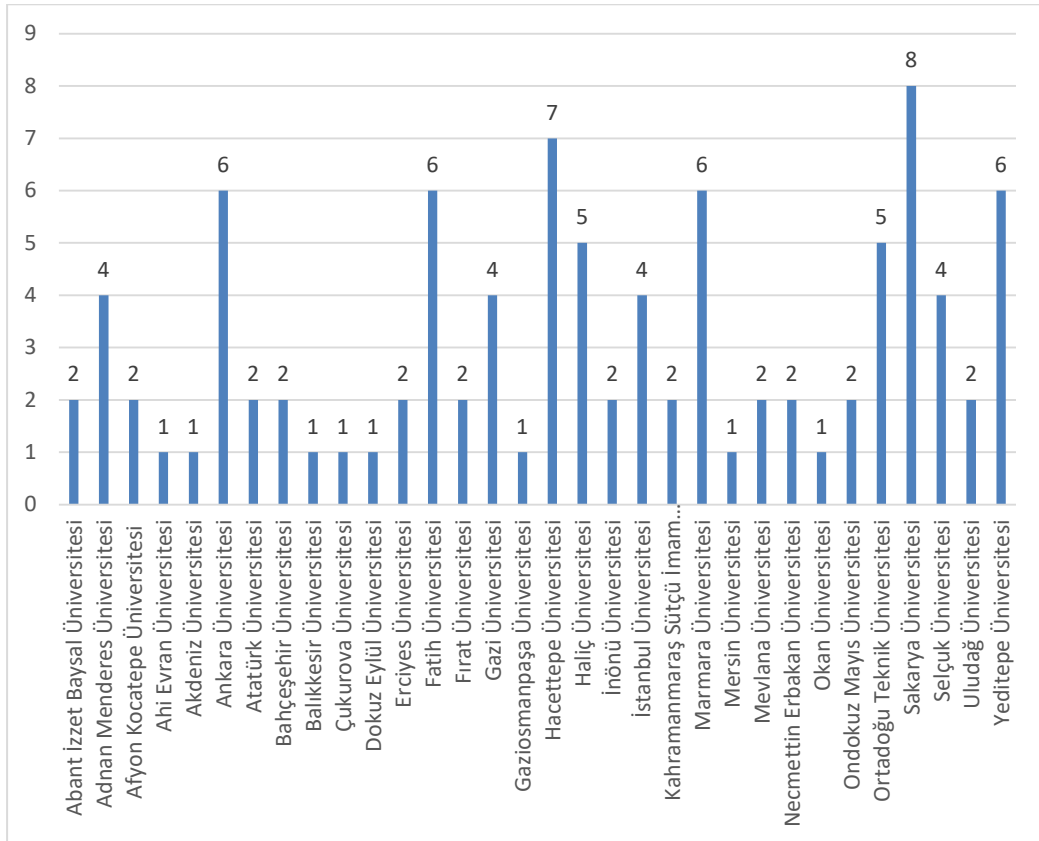
Araştırma kapsamında incelenen tezlerin yıllara göre dağılımı ise Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Yıllara göre yazılmış tez sayıları

Şekil 2’de yer alan bilgilere göre Türkiye’de sanal zorbalık ile ilgili tez yazımına 2008 yılında başlanmıştır. Daha öncesinde bu konu ile ilgili yazılmış tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bu konu ile ilgili en fazla tezin yazıldığı yıl 25 tez ile 2014’tür. Bunu sırasıyla 24 tez ile 2015 yılı, 21 tez ile 2013 yılı ve 9 tez ile 2016 yılı izlemektedir. Şekil 1 incelendiğinde sanal zorbalık ile ilgili tezlerin son beş yılda daha fazla ağırlık kazandığı söylenebilir. 2016 yılında yapılmış tez sayısı çalışmanın incelendiği dönem itibariyle 9’dur. Ancak sene sonuna kadar bu sayısının artması muhtemeldir. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmalarının son yıllarda artması bu konunun öneminin ülkemizde her geçen gün artması ile ilgili olduğu söylenebilir.

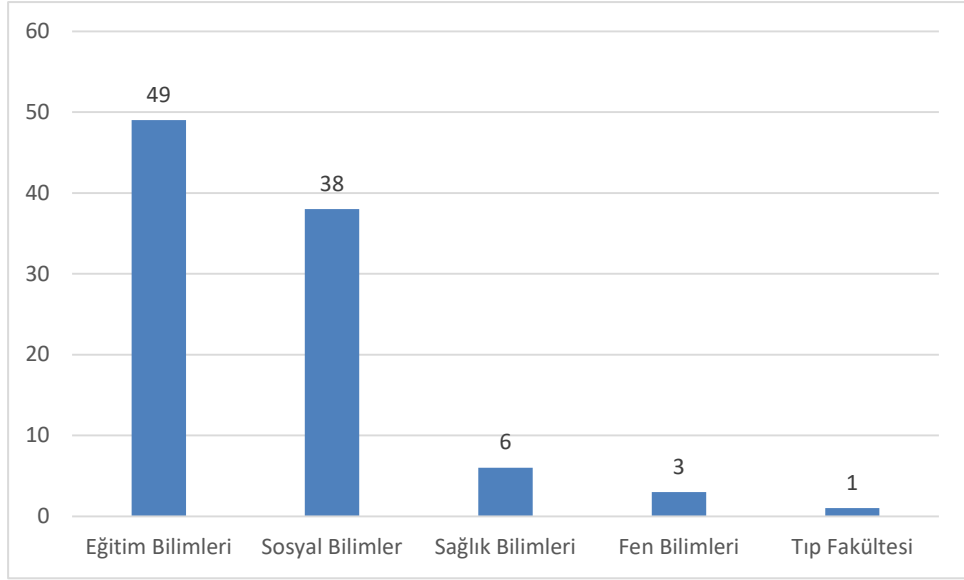
Çalışma kapsamında taranan tezler toplam 32 farklı üniversitede yürütülmüştür. Bu üniversitelerin 28’i devlet, 4’ü ise vakıf üniversitesidir. Devlet üniversitelerinde toplam 83, vakıf üniversitelerinde ise toplam 14 tez yazılmıştır. Sanal zorbalık üzerine yazılmış tezlerin yapıldığı üniversiteler ve tez sayıları Şekil 3’de verilmiştir.

Şekil 3. Üniversitelere göre yazılan tez sayıları

şekil 3 incelendiğinde sanal zorbalık ile ilgili yazılan tezlerin en fazla 8 tez ile Sakarya Üniversitesi'nde bulunduğu görölmektedir. Tez sayıları açısından Sakarya Üniversitesi'ni, Hacettepe Üniversitesi 7 tez ile Ankara, Fatih, Marmara ve Yeditepe Üniversiteleri 6'şar tez ile ve Haliç ve Ortadoğu Teknik Üniversiteleri ise 5 tez ile izlemektedir.

İncelenen tezlerin enstitülere göre dağılımı ise şekil 4'te verilmiştir.

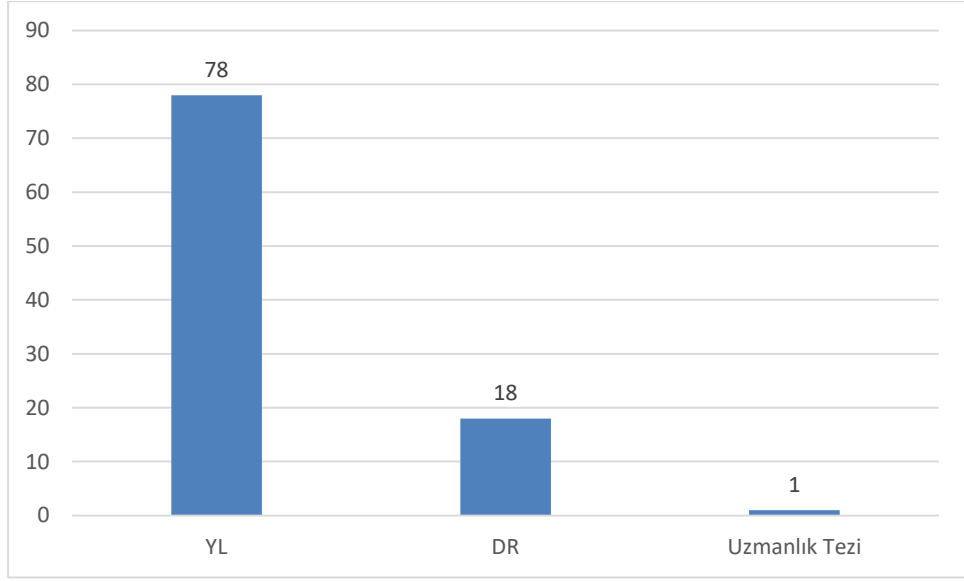

şekil 4. Enstitü türlerine göre yazılmış tez sayıları

şekil 4 incelendiğinde, 97 tezin 49'u Eğitim bilimleri, 38'i Sosyal bilimler, 6'sı Sağlık Bilimleri, 3'ü Fen Bilimleri enstitülerinde ve 1 tanesi Tıp Fakóltesinde hazırlanmış olduğu görölmektedir. Elde edilen bulgulara göre sanal zorbalık daha çok eğitim bilimleri alanında üzerinde durulan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Ancak diğer enstitülerde de konu ile ilgili tezlerin yazılmış olması sanal zorbalık konusunun çok boyutluluğunun bir göstergesi olabilir.

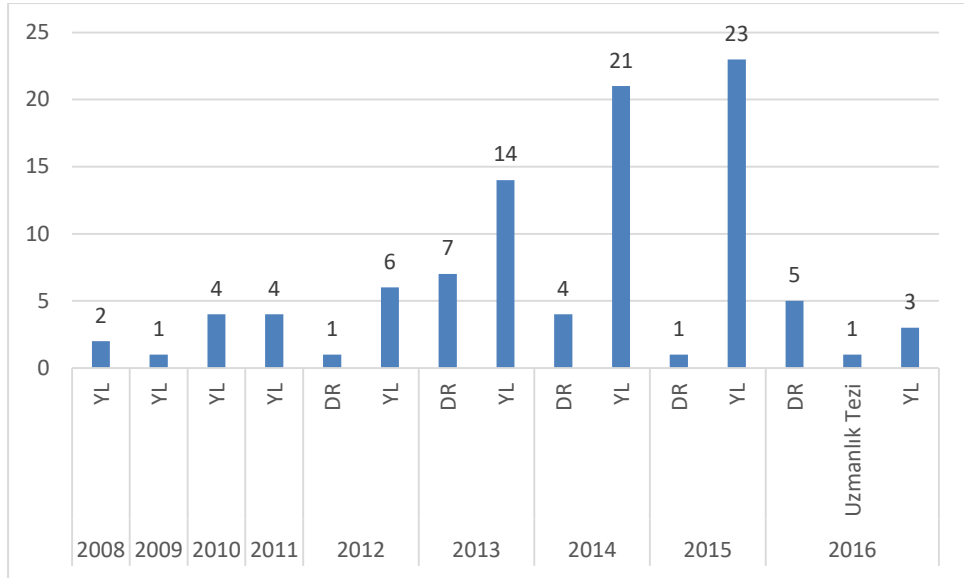
Enstitülerde yapılmış tezler yüksek lisans, doktora ve uzmanlık tezi olmak üzere üç farklı türde incelenmiş ve tezlerin türleri ve sayılarına ait bulgular şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 2. Tezlerin türlerine göre dağılımı

İncelenen 97 tezin 78'i yüksek lisans, 18'i doktora, 1tanesi ise tıpta uzmanlık tezidir. Yapılan bu tezlerin yıllara göre dağılımları Şekil 6'da verilmiştir.

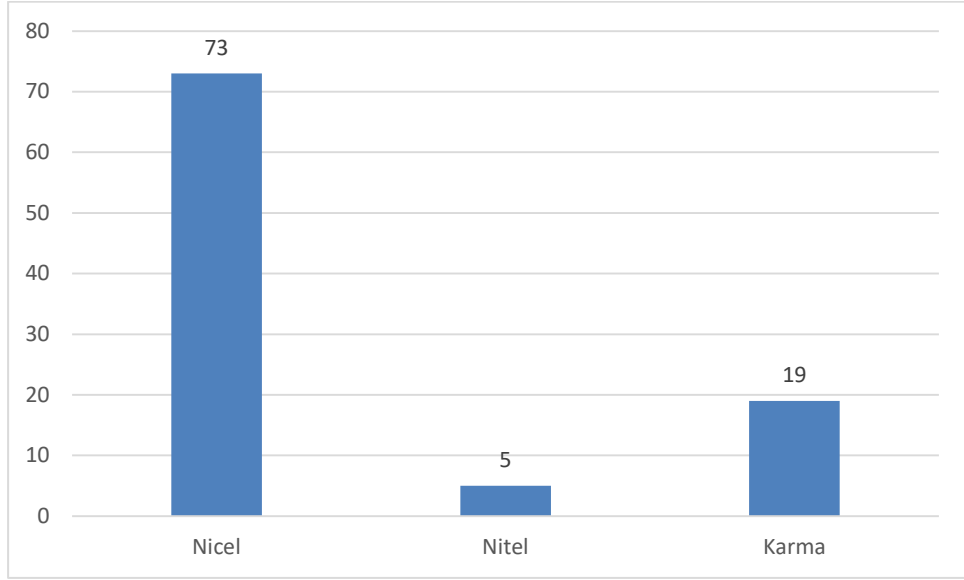

Şekil 3. Tez türlerinin yıllara göre dağılımı

Elde edilen grafiğe göre 2008 yılından önce sanal zorbalık ile ilgili tez yazılmamıştır. 2008 ve 2011 yılları arasında 11 yüksek lisans tezi yazılmıştır. Hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinin sayısı 2011 yılından sonra artış göstermiştir. Yüksek lisans tezinin en fazla yazıldığı yıl 2015 iken, doktora tezinin en fazla yazıldığı yıl ise 2013'tür. Türkiye'de sanal

zorbalık ile ilgili sadece bir tane Tıpta uzmanlık tezi yazılmıştır ve bu tez 2016 yılında yürütölmüştür.

97 tez çalışması, araştırmanın temel aldığı yöntemler açısından nicel, nitel ve karma olarak üç sınıfa ayrılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 4. Yöntem türüne göre yazılmış türlerin dağılımı

İncelenen tezlerin temel aldığı yöntemler incelendiğinde sanal zorbalık ile ilgili yazılmış tezlerin ağırlıklı olarak nicel yönleme dayalı olduğu görölmektedir. Bu tezlerden nicel yöntemler ile yürütölenlerin sayısı 73, nitel yönleme göre yürütölenlerin sayısı 5'tir. 19 çalışmada hem nicel hem nitel araştırma desenlerinin kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir. Bu bulgular ışığında sanal zorbalık ile ilgili yazılmış tezlerde nicel yöntemlerin daha ağırlıklı kullanıldığı görölmürken nitel çalışmalarının ve karma yöntemlerin daha az ele alındığı görölmektedir.

Çalışmada incelenen araştırmalar yöntem türlerinin dışında; nicel çalışmalar tarama, betimsel, deneysel, korelasyonel, neden-sonuç modellerine göre, nitel çalışmalar durum çalışması, örnek olay, eylem araştırması, fenomenoloji, etnografya, kültür analizi ve gömülü teori modellerine göre, karma çalışmalar açıklayıcı, keşfedici, üçgenleme ve iç içe geçmiş modellere göre sınıflandırılarak araştırma modelleri açısından da incelenmiştir. İncelenen tezlerde kullanılan araştırma modellerinin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yöntem türlerine göre çalışmalarda kullanılan araştırma modelleri sayısı

Yöntem türleri	Araştırma modelleri	Çalışma sayısı
Nicel	Korelasyonel	29
	Tarama	25
	Deneysel	7
	Betimsel	6
	Belirtilmemiş	6
	Toplam	73
Nitel	Durum çalışması	1
	Belirtilmemiş	4
	Toplam	5
Karma	Açıklayıcı	2
	Keşfedici	1
	Belirtilmemiş	16
	Toplam	19

Tablo 1 incelendiğinde 73 nicel çalışmanın 29 tanesinin korelasyonel model, 25 tanesinin tarama modeli, 7 tanesinin deneysel model, 5 tanesinin betimsel modeli kullanılarak yapıldığı gözlenmiştir. 5 nitel çalışmada ise 1 tanesinde durum çalışması araştırma modeli kullanıldığı belirtilirken 4 tanesinde araştırma modeli belirtilmemiştir. 97 tez çalışması içinde karma yöntem kullanan toplam 19 tez vardır ve bunların 2 tanesinde açıklayıcı model, 1 tanesinde keşfedici model kullanıldığı belirtilirken 16 tezde ise araştırma modeli belirtilmemiştir.

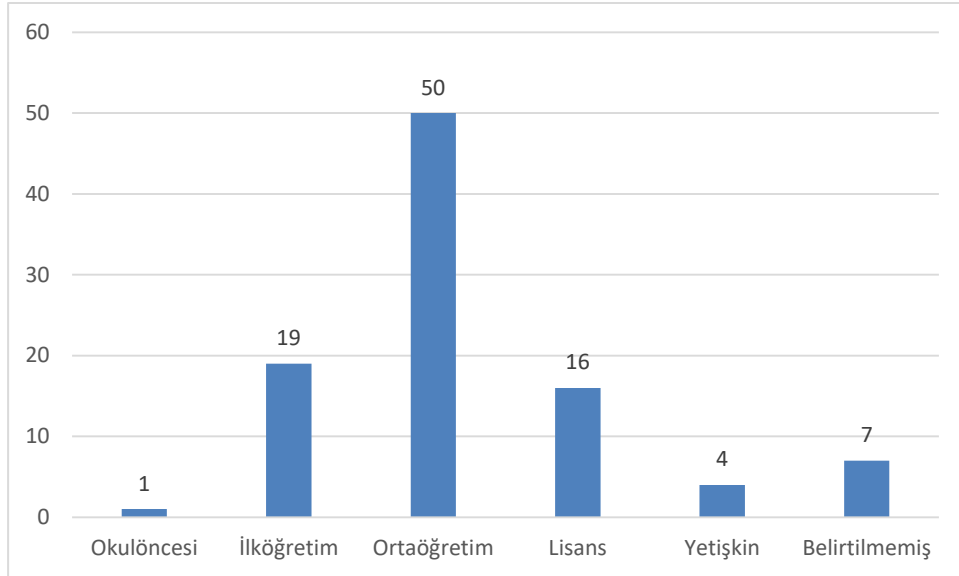
Çalışma kapsamında tezlerde kullanılan örnekleme türleri amaçlı, basit rasgele, küme, tabakalı, uygun ve kota örnekleme yöntemleri başlığı altında incelenmiştir. İncelenen tezlerin 20'sinde örnekleme türleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. 7 tezde ise evren ile çalışıldığı belirtilmiştir. Geriye kalan 70 çalışmada kullanılan örnekleme türlerinin kullanım sayısına ait elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Örneklem türlerine göre belirtilen çalışma sayısı

Örneklem türü	Çalışma sayısı
Amaçlı	14
Basit rasgele	26
Küme	1
Tabakalı	6
Uygun	22
Kota	1
Toplam	70

Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmalarında en fazla kullanılan örneklem türü 26 çalışma ile basit rasgele örneklemedir. 22 çalışmada uygun, 14 çalışmada amaçlı, 6 çalışmada tabakalı, 1 çalışmada küme ve yine 1 çalışmada ise kota örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem belirlenmiştir.

Sanal zorbalık ile ilgili yazılan tezler ayrıca çalışma grubu, örneklem ve evren bakımından da incelenmiştir. Tezlerde, üzerinde çalışılan çalışma grubu, örneklem ya da evren okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, lisans ve yetişkin olarak 5 farklı kategoriye ayrılmıştır ve bu kategorilere ait kaç çalışma olduğu şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 5. Çalışma Grubu/Örneklem/Evren kategorilerine göre yapılmış tez sayıları

Şekil 8'e göre 97 tez çalışması içerisinde en fazla ortaöğretim öğrencileri ile çalışılmıştır. 19 çalışmada ilköğretim öğrencileri ile, 16 çalışmada lisans öğrencileri, 4 çalışmada yetişkinler ile ve 1 çalışmada ise okul öncesi öğrencileri ile çalışılmıştır. İncelenen tez çalışmalarının 7'sinin çalıştığı çalışma grubu/örneklem/evrenin yaş aralığı çok geniş olduğu için örneklem ya da çalışma grubu net olarak ifade edilememiştir.

Sanal zorbalık üzerine yazılmış tezler çalışmada kullanılan veri toplama araçları açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Tezlerde kullanılmış veri toplama araçları

Veri toplama araçları	Kullanılan çalışma sayısı
Ölçek	57
Görüşme	3
Anket	7
Başarı testi	1
Toplam	68
Başarı testi + Ölçek	2
Anket + Ölçek	19
Görüşme + Ölçek	1
Anket + Görüşme	2
Toplam	24
Anket + Görüşme + Ölçek	1
Başarı testi + Ölçek + Gözlem	2
Görüşme + Gözlem + Ölçek	1
Toplam	4
Genel Toplam	96

Tablo 3'e göre 68 çalışmada tek bir veri toplama aracı, 24 çalışmada iki farklı veri toplama aracı, 4 çalışmada ise üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. 1 çalışmada ise dökümanlar incelenmiştir. Tek bir veri toplama aracı kullanılan çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracı ölçektir. 7 çalışmada sadece anket, 3 çalışmada sadece görüşme formu ve 1 çalışmada sadece başarı testi kullanılmıştır. İki farklı veri toplama aracının kullanıldığı çalışmalarda en fazla ölçek ve anket bir arada kullanılmıştır. 2 çalışmada anket

ve görüşme formu, 2 çalışmada ölçek ve başarı testi bir arada kullanılmıştır. Üç farklı veri toplama aracının kullanıldığı çalışmaların toplam sayısı 4'tür ve en fazla başarı testi, ölçek ve görüşme formu bir arada kullanılmıştır. 1 çalışmada anket, görüşme formu ve ölçek, 1 çalışmada ise gözlem formu, görüşme formu ve ölçek bir arada kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında tezlerde kullanılan nicel, nitel ve karma türlerde kullanılan veri analiz türleri incelenmiş ve Tablo 4'te yer almaktadır. Tabloda, çalışmalarda kullanılan parametrik testlerin karşılığı olan nonparametrik analizler ayırım yapılmadan beraber verilmiştir.

Tablo 4. Yöntemlere göre çalışmalarda kullanılan veri analizi türleri

Yöntem	Analiz türleri	Kullanıldığı çalışma sayısı
Nicel	İlişkisiz t testi / Mann Whitney U testi	33
	ANOVA / Kruskal Wallis H testi	47
	Korelasyon	28
	İlişkili t testi / Wilcoxon İşaretli Sıralar testi	17
	Regresyon	25
	MANOVA	3
	Açımlayıcı Faktör Analizi	1
	Doğrulayıcı Faktör Analizi	2
	Kikare	7
	Yapısal Eşitlik Modellemesi	2
Nitel	Betimsel	3
	İçerik analizi	2
Karma	Nicel Bölümde;	
	İlişkisiz t testi / Mann Whitney U testi	11
	İlişkili t testi/ Wilcoxon İşaretli Sıralar testi	5
	ANOVA/ Kruskal Wallis H testi	12
	MANOVA	2
	Korelasyon	5
	Regresyon	1
	Kikare	2
	Nitel Bölümde;	
	Betimsel	4
İçerik analizi	3	

Tablo 4'e göre nicel yöntem kullanılan çalışmalarda yer alan veri analiz türleri incelendiğinde en çok kullanılan analiz türünün 47 çalışma ile ANOVA / Kruskal Wallis H testi olduğu görülmektedir. Bu analiz türünü sırası ile İlişkisiz t testi / Mann Whitney U testi, Korelasyon, Regresyon, İlişkili t testi / Wilcoxon İşaretli Sıralar testi, Kikare ve

MANOVA izlemektedir. Nitel yöntemler ile yürütülen 5 çalışmanın 3'ünde betimsel analiz, 2'sinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. 19 çalışma karma paradigmaya göre yazılmıştır ve bu çalışmaların nicel bölümlerinde kullanılan analiz yöntemleri ile nitel bölümlerinde kullanılan analiz yöntemleri ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre karma yöntem kullanılmış çalışmaların nicel bölümlerinin 12'sinde ANOVA/ Kruskal Wallis H testi, 11'inde İlişkisel t testi / Mann Whitney U testi, 5'inde İlişkili t testi/ Wilcoxon İşaretli Sıralar testi, 5'inde korelasyon tekniği, 2'sinde MANOVA, 2'sinde Kikare ve 1 tanesinde regresyon kullanılmıştır. Nitel bölümlerinin ise 4'ünde betimsel istatistik, 3'ünde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada Türkiye'de sanal zorbalık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerinin doküman analizi yapılmıştır. Bu alanda yapılmış olan 97 tez çalışması zorbalık türü, yayın yılı, yayınlandığı üniversite, yayınlandığı enstitü, yayın türü, araştırma yöntemleri, araştırma modelleri, örneklem türü, evren/örneklem/ çalışma grubu tanımlaması, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri açısından incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre siber zorbalık ve sanal zorbalık ifadelerinin daha yoğun olarak kullanıldığı lisansüstü tezlerin yazımına 2008 yılında başlanmış ve son 4 yılda daha fazla tezin yazıldığı görülmektedir. Bu da son yıllarda sanal zorbalığın daha fazla yaygınlaştığı ve önemsendiği anlamına gelmektedir. Genel olarak sanal zorbalıkla ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde 2007 yılından itibaren çalışmalara başlandığı ve bu çalışmaların sayısının çok az olduğu (Arıcak, 2009; Dilmaç, 2009; Ayas ve Horzum, 2012), bu konuda Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından yapılan çalışmanın da Türkiye'de yapılan ilk çalışma olduğu görülmektedir. Ancak konu üzerinde yapılan çalışmaları giderek arttığı görülmektedir. Horzum ve Ayas (2017) tarafından yapılan çalışmada da sanal zorbalık konusunda yapılan makale çalışmalarının giderek arttığı ifade edilmiş ve bu ifade bu çalışmada elde edilen bulgu ile paralellik göstermektedir. Çünkü yapılan çalışmalar

irdelendiğinde sanal zorbalık olaylarının giderek arttığı dikkat çekmektedir (Ayas, Aydın ve Horzum, 2015).

Sanal zorbalık ile ilgili tezler daha çok devlet üniversitelerinde yürütülmüş, özellikle de Sakarya Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde bu konuda çalışılmıştır. Ayrıca sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmaları daha çok eğitim bilimleri enstitülerinde ve yüksek lisans düzeyinde yapılmıştır. Bunun gerekçesi olarak özellikle sanal zorbalığın, eğitime yönelik çalışmalarla daha çok ilişkilendirilmesi gösterilebilir. Genel olarak akran zorbalığının teknolojiyle beraber sanal zorbalığına dönüşmesini yeni nesil üzerinden en fazla ortaya çıktığı ortamlar okullardır. Türkoğlu (2013) tarafından da ifade edildiği gibi internet temelli iletişimin çocuklar ve gençler arasında yaygın olarak kullanılması öğrencilerin okullarda göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını sanal ortama taşımalarına yol açmıştır. Sanal zorbalık konusunda yapılan çalışmalarda özellikle ergen yaş grubundaki genler üzerinde intiharla sonuçlanan etkileri olduğuna yönelik tespitler bulunmaktadır (Saraç ve Özel, 2017). Dünyada bazı ülkelerin eğitim sistemleri incelendiğinde, sanal zorbalık eğitime büyük önem verdikleri görülmektedir. Bu açıardan ele alındığında sanal zorbalık konusunda okullarda ve eğitim sisteminde yapılacak çalışmalar ve bu konuda yön gösterecek eğitimsel tezler önem taşımaktadır.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmaları daha çok nicel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Araştırma modelleri açısından incelendiğinde ise nicel araştırmalarda korelasyonel model, nitel araştırmalarda ise durum çalışmaları modelinin daha sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Horzum ve Ayas (2017) tarafından yapılan çalışmada da sanal zorbalıkla ilgili yapılan makaleler incelendiğinde nicel paradigmaya dayalı araştırma yöntemlerinin çok fazla tercih edildiği görülmektedir. Araştırmacılar bu konuda nicel yöntemlerin seçilme gerekçesini sanal zorbalığın yeni bir konu olması ve bu konuda çalışma yapan araştırmacıların daha hızlı sonuca ulaşmak istemesinin olabileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Erdem (2011) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de eğitim alanında yapılan bilimsel çalışmaların %82'sinin nicel araştırma yöntemleriyle yapıldığının ortaya konulması bu çalışmada elde edilen bulguyu desteklemektedir. Ayrıca örnekleme türü olarak da daha çok basit rasgele örnekleme türü tercih edilmiştir. Çünkü nicel araştırmalar

genellenebilirlik ve güvenilirlik üzerine vurgu yapar ve değişkenler arasında elde edilen ilişkilerin genele yani evrene yayılması hedeflenirken evrenden herkese ulaşmanın mümkün olmamasından kaynaklı olarak evrenin normal dağıldığı ya da normal dağıldığının kabul edildiğı durumlarda rastgele seçilecek uygun boyutlu bir örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır (Delice, 2010). Bu ifade çalışmalarda örneklem seçiminde basit rast gele örneklem seçinin fazla olmasını açıklar niteliktedir.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmalarında kullanılan evren/örneklem/ çalışma grubu açısından incelendiğinde tezlerin daha çok ortaöğretim öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Horzum ve Ayas (2017) tarafından yapılan çalışmada da sanal zorbalıkla ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak lise ve ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirildiğı tespit edilmiştir. Özellikle teknolojinin yeni nesil üzerindeki etkilerinin oldukça fazla olması ve Teknolojinin kullanılmasıyla ilgili okullarda görülen ilk şiddet olayının 1999 yılında ABD'nin Colorado eyaletindeki bir okulda meydana gelmesi (Karaman ve Ünsal, 2016) çalışmaların bu yönde ağırlık kazanmasında ve uygulamaların okullarda ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yoğunlaşmasının gerekçesi olarak gösterilebilir.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmalarında en fazla kullanılan ölçme aracı ölçeklerdir. Bunun sebebi çalışmalarda özellikle sanal zorba olma durumu ve sanal zorbalığın farkındalığına ilişkin ölçeklerin literatürde yer almasından ve bu ölçeklerin kullanılarak bireylerde sanal zorba olma durumunun tespit edilmesi ve sanal zorbalığın farkındalığının ortaya konulmasına ağırlık verilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Horzum ve Ayas (2017) tarafından yapılan çalışmada da Sanal zorbalık makalelerinin veri toplamada kullanılan araçları incelendiğinde 42 çalışmada ölçek kullanılmış olduğunun tespit edilmesi göze çarpmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılan tez çalışmalarında elde edilen verileri analiz etmek için en fazla kullanılan yöntem ANOVA / Kruskal Wallis H testidir. Bu durumda özellikle çalışmalarda sanal zorba ya da mağdur bireylerin belirlenmesi konusunda ve sanal zorbalığının farkındalığının çeşitli değişkenlerle kıyaslanması konusunda yapılan çalışmaların çok olması ile açıklanabilir.

Çalışma bulguları ele alındığında Türkiye'de sanal zorbalığa yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı gözlenmektedir. Bu artış ile birlikte sanal zorba ve mağdur çocukların

belirlenmesi, çocuklarda sanal zorbalık farkındalığının arttırılmasına yönelik programların oluşturulması ve öğrencilerde sanal zorbalığı önlemek, empatiyi arttırmak ve farkındalık yaratmak amacıyla bu programları uygulayabilir olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle bu alanda çalışmakta olan ülkelerin ve yabancı kaynaklı makalelerin irdelenerek analiz edilmesi önerilmektedir. Ayrıca sanal zorba ve mağdur çocukların belirlenmesine yönelik özellikle öğretmenlerin ve ailelerin eğitilmesi önceliklendirilmelidir. Böylece çocuklarda sanal zorbalık ve mağduriyet düzeylerinin düşürülmesi, farkındalık ve empati düzeylerinin arttırılması sağlanabilir.

Kaynakça

- Arcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi - Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 19, 1-17. [Çevrim-içi: <http://www.akademikbakis.org>], Erişim tarihi: 14.02.2010.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2012). On Being Cyber Bully and Victim among Primary School Students. *Elementary Education Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas,T., Aydın, F. & Horzum, M. B. (2015). Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(2), 38-51
- Delice, A. (2010). Nicel Araştırmalarda Örneklem Sorunu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10 (4), 1969-2018.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Erdem, D. (2011). Türkiye’de 2005–2006 Yılları Arasında Yayımlanan Eğitim Bilimleri Dergilerindeki Makalelerin Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi: Betimsel Bir Analiz. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 2 (1), 140-147.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Cyberbullying: a new face of peerbullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Wolak, J. (2001). Highlights of the Youth Internet Safety Survey. *Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention Fact Sheet*.
- Horzum & Ayas (2017). Türkiye’de Yayımlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(2), 1-12.
- Karaman, G. & Ünsal, H. (2016). Ortaokul Rehber Öğretmenleri, Bilişim Teknolojileri Öğretmenleri Ve Yöneticilerinin Okullarda Yapılan Siber Zorbalık Çalışmalarıyla İlgili Görüşleri Ve Siber

- Zorbalığın Önlenmesiyle İlgili Önerileri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 62-85
- Kocaşahan, N. (2012). Lise Ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Sanal Zorbalık. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. 30-37.
- Korkmaz, A. (Haziran 2016). Sibel Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 76-83.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international*, 27(2), 157-170.
- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, 45(4), 323-348.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology*, 43(3), 564.
- Saraç, E. & Özel, S.A. (2017). Sanal Zorbalık Tespitinde Nitelik Çıkarımı ve Sınıflama Yöntemlerinin Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 190-200.
- Sarak, Ö. (2012).Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Shariff, S., & Gouin, R. (2005, September). Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, free expression and cyber-safety in schools. In *Oxford Internet Institute conference at Oxford University, Oxford, UK. Retrieved November* (Vol. 20, No. 2007, pp. 147-154).
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Topcu, Ç. (2008). The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkileri-İnelöz, N. ve Uçanok, Z. (2013). Ergenlerde sanal zorbalık: Nedenler, duygular ve baş etme yollarının niteliksel analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16 (32), 20-44.
- Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6th Edition). Ankara: Seçkin Press.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press.

Wolak, J., Mitchell, K.J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts, *Journal of Adolescent Health*, 41, 51-58.